

Leo Trotskij:

Mot både progressiv och icke progressiv byråkrati

(*Pravda* 14 augusti 1924)

[*Ur Problems of Everyday Life*, s 68-78.]

Jag måste ännu en gång, och troligen inte för sista gången, tala om frågan om arbetarklassens liv. Mitt syfte är att försvara massornas allt större och enligt min uppfattning viktiga intresse för dessa frågor mot angreppen från kritiker som är mer byråkratiska än progressiva.

Den progressiva byråkratin ogillar alla diskussioner om livets problem i pressen, vid möten och på klubbar. Vad är det för mening, säger de, att slösa tid på diskussioner? Låt myndigheterna börja driva kollektiva kök, daghem, tvättinrättningar, studenthem, etc. Byråkratiska tjockskallar lägger vanligtvis till (eller snarare antyder, eller viskar – de föredrar att inte tala öppet): "Det är bara ord, och inget annat." Byråkraten hoppas (jag undrar om han har någon lysande ekonomisk plan till hands) att vi när vi blir rika, utan att behöva säga något, kommer att ge proletariatet kulturella levnadsvillkor som en sorts födelsedagspresent.

Det är märkligt att kamrater som ena ögonblicket går emot sådana stelt mekaniska svar, nästa gång kan göra sig skyldiga till den motsatta försyndelsen. Det hände i fallet kamrat Vinogradskaja, när hon i *Pravda* nr 164 svarade på min artikel om vardagslivet. Författaren angriper "ledningen" - den tröga sovjetiska byråkratin – med argument från den upplysta byråkratin. Det är nödvändigt att dröja ett tag vid Vinogradskajas artikel, eftersom hennes misstag ger vatten på kvarnen till just den tröga sektor som hennes artikel riktar sig mot. Tröghetens respektabla och ansvariga "mjölnare" kunde inte önska sig en bättre kritik.

Vinogradskajas övergripande argument låter så här:

- 1) Det är inte vår uppgift att lyfta upp vår livsstil i ljuset, ty "som vi vet (?) är vår livsstil i allmänhet fortfarande till ungefär nio tiondelar densamma som den var på våra förfäders tid". Istället är uppgiften att förändra vardagslivet med hjälp av lämpliga åtgärder från myndigheternas sida.
- 2) Det går inte att kräva av romanförfattare att de återger livet i sina verk, "i så måtto som vår livsstil fortfarande är i vardande, det vill säga att allt är i rörelse, fyllt av motsättningar, brokigt och olikartat."
- 3) Och detta [krav] vore hursomhelst onödigt: "För vårt parti löste dessa problem teoretiskt och programmatiskt för länge sedan. Vad gäller de proletära massorna, så finns det inget behov av att agitera bland dem. Organiseringen av arbetsprocessen kommer i sig själv att skapa en anda av kamratskap och gemenskap bland arbetarna."
- 4) Bekymret är att "vi" mycket väl vet vad som behöver göras, men inte gör det på grund av

trögheten hos sovjetorganen och dess ledare.

- 5) Men vi måste så snabbt som möjligt omorganisera de dagliga vanorna och sederna. Annars kommer NEP att krossa oss: "Den småborgerliga och byråkratiska livsstilen kommer att gynna förfallet av den härskande klassen och dess parti."

Artikelns teser står som vi ser helt i motsättning till varandra. Först konstaterar de att det absolut inte krävs någon medveten kunskap om de dagliga vanorna och sederna eftersom *nio tiondelar* av dem är desamma som på våra förfäders tid. Därefter får vi höra att vi inte kan kräva att våra romanförfattare ska beskriva livet, eftersom "allt är i rörelse, fyllt av motsättningar, brokigt och olikartat." Och slutligen får vi veta att NEP hotar att ingjuta en småborgerlig livsstil i arbetarklassen, det vill säga samma livsstil som redan härskar över "nio tiondelar" av vårt nuvarande dagliga liv.

Artikelförfattaren tänker alltför schematiskt, och hamnar därmed i motsättningar. De materiella grundvalar som vi har ärvt från det förgångna är en del av vår livsstil, men det är även den nya psykologiska inställningen. Matlagning och hushållsarbete är en del av tanken med familjen, men det är också de ömsesidiga förhållandena mellan man, hustru och barn när de tar form under sovjet-samhällets villkor – med nya uppgifter, mål, rättigheter och plikter för makarna och barnen.

Hela problemet ligger i motsättningen mellan vardagslivets grundval i den materiella produktionen och de nya uppgifterna, behoven och funktionerna som också har blivit en del av vardagslivet och spelar en stor roll i det, åtminstone för den proletära förtruppen. Syftet med att erövra en medveten kunskap om vardagslivet är just att vi på ett åskådligt, konkret och övertygande sätt ska kunna visa för arbetarmassorna själva de motsättningar som finns mellan livsstilens utlevade materiella skal och de nya förhållanden och behov som har uppstått.

Men "vi" vet mycket väl detta, upprepar kamrat Vinogradskaja flera gånger. Vi löste dessa "teoretiska och programmatiska" problem för länge sedan. Är det någon som föreslår att vi ska ändra våra teoretiska och programmatiska beslut i dessa frågor? Nej, men med hjälp av arbetarnas förtrupp måste vi hjälpa massorna att titta på sin livsstil, tänka på den kritiskt, *inse* behovet av förändringar och beslutsamt *vilja ha* förändringar. När de säger att det inte finns något behov av att "agitera" bland arbetarmassorna, eftersom organiseringen av arbetsprocessen själv skapar en känsla av gemenskap bland dem, så kan vi bara sträcka upp händerna i förtvivlan. Om den "känsla av gemenskap" som skapas av organiseringen av arbetsprocessen räcker för att lösa socialismens problem, vad behöver vi då kommunistpartiet till? Saken är den att det ligger en oerhört lång väg mellan denna vaga känsla av gemenskap och en beslutsamhet att medvetet omdana livsstilen. Och det är just på denna väg som vårt partis verksamhet har en plats att fylla.

Om "vi" mycket väl vet detta, om dessa frågor har blivit lösta teoretiskt och programmatiskt, om det inte finns något behov av att agitera bland massorna eftersom produktionsprocessen kommer att skapa deras känsla av gemenskap, varför i all världen är då *nio tiondelar* av vårt liv fortfarande detsamma som våra förfäders?

Vinogradskajas svar är mycket enkelt: "Det är sovjetinstitutionernas tröga, konservativa 'ledare' *som ska klandras.*"

Jag lutar inte på något sätt åt att försvara dem i denna fråga. Men varför är sovjetinstitutionerna tröga? Varför *tilläts* de att bli tröga? De existerar inte i ett tomrum: det finns ett parti, det finns

fackföreningar. Utöver de "översta kretsarna", det vill säga de centrala härskande organen, finns det slutligen de lokala, regionala och städernas sovjet, som har nära band till massorna, Hur kommer det sig att "vi vet vad som behöver göras men inte ens har tagit ett första steg framåt?"

Det stämmer inte att "vi" mycket väl känner till alla dessa problem. Hur skulle vi kunna det? De har aldrig analyserats. I vårt program kanske? Men programmet skrevs 1919 på grundval av allmänna historiska överväganden och förutsägelser. Det förutsade inte och kunde inte förutsäga vardagslivets särdrag 1923.

"Men känner inte arbetarna själva till sin egen livsstil?", kan man invända. Det är samma sak som att säga: "Även utan Marx visste arbetarna själva att de blev utsugna." De visste om det erfarenhetsmässigt, men de behövde fundera igenom det och dra teoretiska slutsatser om utsugningen. Samma sak gäller deras vardagsliv.

Har detta arbete blivit genomfört? Inte det minsta. Jag minns en ytterst intressant anmärkning från kamrat Osipov under ett möte i Moskva:

Vi kommunister känner inte våra egna familjer. Hur kan vi då tala om någon annans? Vi åker hemifrån tidigt och kommer hem sent. Vi träffar sällan vår hustru och nästan aldrig våra barn. Och först nu, när familjens problem blir ämne för en partidiskussion börjar vi vagt minnas, knyta samman och länka ihop det ena eller det andra om den för att kunna uttrycka en uppfattning.

Jag citerar ur minnet.

Marx sa en gång – och han uttryckte det mycket bra – att världen har tolkats tillräckligt mycket, och att det antligen var dags att förändra den. Men jag tror inte att kamrat Vinogradskaja tolkade Marx' ord som ett argument mot "en idealistisk tolkning" av vardagslivets problem. Marx' tanke är i själva verket att de filosofiska eller programmatiska lösningarna på universums problem – även de "tröga ledarnas" - absolut inte räcker till. Massorna måste ta dessa problem i sina egna händer mot deras faktiska bakgrund. Om massornas innersta medvetande fångas av en kritisk tanke, så kommer det att bli en revolutionär kraft som inte ens de allra mest tröga ledare kan motstå. Det som särskiljde Marx' metod var just att radikalt påvisa motsättningarna i vardagslivet.

"Men är det inte uppenbart att vi behöver bygga gemensamma matsalar, tvättinrättningar och daghem?", svarar Vinogradskaja.

"Men varför har de inte redan blivit byggda?", frågar vi.

Just därför att den vaga känsla av gemenskap som arbetarmassorna har är helt otillräcklig för att fungera som grundval för en systematisk omvandling av livsstilen. Uppfattningen att hela problemet beror på de övre sovjetkretsarnas tröghet är en byråkratisk uppfattning – men omvänt.

Inte ens den mesta aktiva och företagsamma regering kan omvandla livet utan hjälp av omfattande initiativkraft från massornas sida. Staten kan organisera livsvillkoren ända ner till samhällets minsta cell, familjen, men om inte dessa celler frivilligt och av eget fritt val sluter sig samman, så går det inte att få till stånd några verkliga och radikala förändringar i de ekonomiska förhållandena och hemmets liv.

Problemen för vår del består inte *bara* på att det saknas nya institutioner för livet, som offentliga kök, daghem och hus som drivs som kollektiv. Vi känner mycket väl till att många kvinnor har vägrat att låta sina barn skötas om på daghemmen. Inte heller skulle de göra det nu, insnjärda i

fördomar som de är mot alla nymodigheter. Många av de hus som tilldelades till familjer för att bo i kollektiv blev smutsiga och omöjliga att bo i. Folk som bodde i kollektivhusen betraktade dem inte som inledningen på nya villkor – utan såg sina bostäder som baracker som staten hade tillhållit. Beroende på dåliga förberedelser, förhastade metoder, bristande självdisciplin och brist på kultur har kollektiven mycket ofta blivit totala misslyckanden. Vi måste göra en grundlig undersökning av livets problem, och det krävs väl genomtänkta, noggranna metoder för att ta itu med dem. Framåtskridandet behöver en välbefäst grundval *av ökad medvetenhet om hemförhållandena och ökade krav på det kulturella livet från arbetarklassen mäns och kvinnors sida – i synnerhet kvinnorna.*

Låt mig peka på några aktuella fall, som illustrerar förhållandet mellan statens och massornas initiativ i frågan om livets problem. För närvarande, och tack vare kamrat Kerzjentsjev¹ ansträngningar, har en mycket viktig del av livet – *punktlighet* – blivit föremål för organiserad uppmärksamhet. Om man tittar på denna fråga ur byråkratisk synvinkel, så kan man säga: ”Varför alls bry sig om att diskutera den? Vad är det för mening att genomföra propaganda, bilda ett förbund med emblem för medlemmarna, etc? Låt myndigheterna genomdriva punktlighet med hjälp av ett dekret och straffa dem som bryter mot det.”

Men det finns redan sådana dekret. För ungefär tre år sedan genomdrev jag – med kamrat Lenins starka stöd – en bestämmelse om punktlig närvaro vid affärsmöten, kommittéer, etc, och den bekräftades i laga ordning av partiet och sovjeterna. Det utmättes också en del straff mot överträdelse av denna bestämmelse. Denna föreskrift *ledde* till en del bra resultat, men tyvärr alltför lite. Än idag kommer även ansvarsfulla arbetare en halv timme eller mer försent till kommittémöten. De tror ärligt att det beror på att de har alltför många uppgifter, men i verkligheten beror det faktum att de inte passar tiden på att de är slarviga och tar för dålig hänsyn till tiden – sin egen och andras. En person som alltid kommer försent på grund av att han är ”fruktansvärt upptagen” arbetar i allmänhet mindre och inte lika effektivt som en som kommer i tid när han ska. Det är märkligt att folk under diskussionen om ”tidsförbundet” helt enkelt verkade ha glömt att det fanns en sådan bestämmelse. Jag har själv aldrig sett den nämnas i pressen. Det ovan nämnda påbudet bör förvisso räddas från glömskan och användas som stöd för ”tidsförbundet”. Men om vi inte får hjälp från utvecklade arbetargrupper för att uppnå punktighet och effektivitet, då kommer inte administrativa åtgärder att leda särskilt långt. De ”ansvarsfulla” arbetarna borde utsättas speciellt för offentlig kontroll – så kanske de skulle vara försiktiga med att inte stjäla tid från hundratals och tusentals arbetare.

Ta ett annat fall. ”Myndigheterna” har sedan flera år kämpat mot dåligt tryckta, korrekturlästa, häftade och falsade böcker och tidningar. Det har blivit lite bättre men inte mycket. Och denna bristande tryckeri- och förlagsverksamhet beror förvisso inte på tekniska brister. Felet ligger hos läsarna som inte är tillräckligt krävande, inte tillräckligt kultiverade. *Rabotjaja Gazeta* – för att bara ta ett exempel – är vikt – vem vet varför? – på bredden och inte längden. Innan läsaren kan börja läsa måste han vika upp tidningen åt rätt håll och sätta tillbaka den inåtvända sidan på rätt plats. Att göra det i en spårvagn, till exempel, är inte lätt. En borgerlig tidningsutgivare skulle aldrig våga ge ut en

---

1 **Platon M Kerzjentsjev** (1881-1940) anslöt sig till bolsjevikerna 1904. Innehade olika litterära och kulturella poster i sovjetstaten, bland annat en framstående post inom den sovjetiska radion och i regeringskommissionen för de sköna konsterna. Var mellan 1923 och 1924 ordförande för *Rabkrins* (arbetar- och bondeinspektionens) råd för vetenskaplig organisering av arbetet. Grundade 1923 ett ”tidsförbund” med en tidning, *Vremja*, som med hjälp av tidsstudier skulle främja rationaliseringen av arbetet.

sådan tidning. *Rabotjaja Moskva* ges ut med sina åtta sidor oskurna. Läsarna är tvungna att skilja sidorna åt med vad de råkar ha till hands, oftast handen, och i allmänhet river de sönder texten. Tidningen blir skrynklig och kan inte skickas vidare till nästa läsare när den första är klar.

Varför ska vi tåla ett sådant slarv? Den progressiva byråkratin skulle naturligtvis skylla på utgivar-
nas tröghet. Deras tröghet *är* förvisso dålig. Vi bekämpar den – om nödvändigt med hjälp av reso-
lutioner vid partikonferenserna. Men läsarnas passivitet är ännu värre, att de åsidosätter sin egen
bekvämlighet – att de saknar kulturell vana. Om de bara hade slagit näven i utgivarens bord en eller
två gånger (på ett kulturellt sätt naturligtvis), så skulle han aldrig våga ge ut tidningen oskuren. Det
är därför även sådana småsaker som att få tidningar skurna och böcker häftade bör analyseras noga
och diskuteras vitt och brett. Det är ett lärorikt sätt att höja massornas kulturella nivå.

Och det gäller ännu mer det komplicerade nätet av relationer i det personliga och familjelivet. Ingen
tänker sig egentligen att sovjetregeringen kommer att skapa förträffligt möblerade hus – kollektiv
med all möjlig bekvämlighet – och bjuda in proletariatet att lämna de ställen de bor i nu och flytta
in i helt nya förhållanden. Även om vi skulle kunna genomföra ett så enormt företag (och det är
givetvis helt uteslutet) – så skulle det egentligen inte hjälpa. Man kan inte tvinga folk att flytta in i
nya levnadsvanor – de måste växa in i dem efterhand, på samma sätt som de växte in i sin gamla
livsstil. Eller så måste de avsiktligt och medvetet skapa ett nytt liv – som de kommer att göra i fram-
tiden. Omdaning av livet kan och bör inledas med de medel som redan finns tillgängliga med de
löner som betalas under våra sovjetiska förhållanden. Oavsett vilken lönen är, så är det mer praktiskt
med gemensamma hushåll än med varje familj för sig. Ett kök i ett stort rum, som har utvidgats på
bekostnad av ett eller två intilliggande rum, är ett mer fördelaktigt arrangemang än fem, för att inte
tala om tio, olika kök.

Men om förändringarna ska uppstå med hjälp av massornas initiativkraft – med myndigheternas
stöd – så är det uppenbart att det inte räcker med bara en vag ”känsla av gemenskap”. Det måste
finnas en klar förståelse av hur saker och ting är och hur de borde vara. Vi vet hur oerhört mycket
arbetarklassens utveckling har gynnats av övergången från enskilda till gemensamma förhandlingar,
och vilket noggrant arbete som fackföreningarna måste göra, hur noga frågan och alla dess tekniska
detaljer måste diskuteras och beslutas om under oändliga medlems- och andra möten. Övergången
från enskilda hushåll till gemensam hushållning för flera familjer är mycket mer komplicerad och
ännu mycket viktigare. Det gamla slutna familjelivet har utvecklats bakom folks rygg, medan det nya
kollektiva livet inte kan komma till stånd annat än med hjälp av medvetna ansträngningar från alla
de som deltar i förändringen. Det första steget mot en ny ordning måste följaktligen bli att visa på
motsättningarna mellan det nya livets krav och de gamla vanorna – en motsättning som blir alltmer
outhärdlig.

Det är vad det revolutionära partiet måste göra. Arbetarklassen måste bli medveten om de motsätt-
ningar som finns i deras hemliv, och fullt medvetet tränga in i problemets kärna. När det är gjort,
om än bara av klassens mest utvecklade delar, så kan ingen som helst tröghet hos sovjetbyråkraterna
stå emot proletariatets upplysta vilja.

Låt mig sammanfatta min polemik mot den byråkratiska synen på livets problem med en ytterst
belysande historia från kamrat Kartjevskij, som hade försökt lösa frågan om att reformera hushållen
med hjälp av kollektiva metoder. ”På den internationella kooperativedagen”, skriver kamrat
Kartjevskij (jag citerar ur hans brev till mig), ”hade jag ett samtal med mina närmaste grannar –

fattiga människor ur arbetarklassen.”

Det såg till en början inte så lovande ut. ”Förbaskade kooperativ”, sa de. ”Vad är det för mening med dem? De tar högre priser än marknaden – och man måste gå flera kilometer för att komma till kooperationens affärer.” Och så vidare.

Jag försökte med en annan vinkling. ”Nå”, sa jag, ”anta att vårt kooperativa system är till 90% fel. Men låt oss analysera kooperationens tanke och syfte, och för att bättre förstå och ta hänsyn till det sätt vi är vana att äga på, låt oss först av allt betrakta våra egna intressen och behov.” De höll naturligtvis med om att vi vill ha en klubb, ett daghem, ett gemensamt kök, en skola, en tvättinrättning, en lekplats för barnen, etc. Låt oss se hur vi ska klara av att skaffa allt det.

Då ropade en av dem irriterat: ”Ni sa att vi skulle få ett kollektiv ordnat, men vi ser inget av det ännu.”

Jag hejdade honom, ”Vilka är *ni*? Alla här har kommit överens om att det var nödvändigt att organisera dessa institutioner. Klagade du inte på hur barnen led av fukten i källarvåningen, och att din hustru är fast som en slav i köket? Det ligger i allas vårt gemensamma intresse att förändra dessa villkor. Låt oss sköta saker och ting på ett bättre sätt. Hur ska vi göra? Det finns åtta lägenheter i vårt hus. Innergården är liten. Där finns inte plats för särskilt mycket, och vad vi än kan ordna så kommer det att bli dyrt.” Vi började diskutera frågan. Jag föreslog: ”Varför inte se till att ett större samhälle, distriktet, förenar sig med oss i vårt projekt?”

Efter det började förslagen ramla in, och allehanda möjligheter diskuterades. Ett typiskt erbjudande kom från en man med en ganska borgerlig när det gällde egendomar: ”Det privata ägandet av hus [bör] tas bort”, sa han. ”Låt oss riva ner staketen och bygga en avloppsbrunn för hela distriktet och förhindra att luften förgiftas.” Och en annan tillade: ”Låt oss ha en lekplats för barnen i mitten.” Så kom en tredje med ett förslag: ”Låt oss be sovjetmyndigheterna om ett stort hus i vårt distrikt, eller låt oss åtminstone byta till oss ett rum för en klubb och en skola.” Fler och fler krav och förslag kom: ”Ett gemensamt kök då? Och ett daghem? Ni karlar tänker bara på er själva” - kom det från kvinnorna - ”ni tänker inte på oss.”

Varje gång jag träffar dem nu frågar jag – speciellt kvinnorna: ”Hur blir det med planerna? Låt oss komma igång med det. Vore inte det trevligt?” De föreslår att vi ska sammankalla ett distriktsmöte i frågan. Alla distrikt har tio eller tjugo kommunister, och jag hoppas att vi med stöd från partiet och de sovjetiska institutionerna ska kunna göra någonting...

Detta fall passar in i de allmänna tankegångar som jag har utvecklat, och visar helt klart att det är viktigt att få frågor om livet gnuggade genom det kollektiva proletära tänkandet. Den kvarnen är kraftfull och kommer att klara av allt den får att mala.

Och det finns ytterligare en lärdom från denna historia.

”Ni tänker bara på er själva”, sa kvinnorna till kamrat Kartjevskij, ”ni tänker inte på oss.” Det är sant att det inte finns några gränser för den manliga egoismen i vardagslivet. För att kunna förändra levnadsvillkoren måste vi lära oss att se på dem genom kvinnornas ögon. Men det är en helt annan historia, och jag hoppas få tillfälle att tala om den någon annan gång.

(Översättning, Göran Källqvist.)